

О. Р. Ковалишин

асистент кафедри цивільного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

УДК 347.922:347.191

ПІДВІДОМЧІСТЬ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ

У статті висвітлюються проблеми підвідомчості корпоративних спорів; висвітлюються критерії визначення підвідомчості судових справ; з'ясовується можливість розширеного тлумачення кола суб'єктів корпоративних спорів; аналізується роль Верховного Суду України у вирішенні конфліктів цієї категорії.

В статье рассматриваются проблемы подведомственности корпоративных споров; раскрываются критерии определения подведомственности судебных дел; определяется возможность расширенного толкования круга субъектов корпоративных споров; анализируется роль Верховного Суда Украины в решении конфликтов этой категории.

The article is dedicated to the problems of jurisdiction of issues in corporative law; there are characterized criteria of jurisdiction of law cases; the possibility of broader circle of issue in corporative law is ascertained. The role of Supreme Court of Ukraine is analyzed in solving of such conflicts.

У процесі судового захисту корпоративних прав виникають проблеми, пов'язані з визначенням підвідомчості корпоративних спорів. Проблема актуальна при вирішенні правового спору будь-якого характеру. Тим паче вона є відчутною при вирішенні корпоративних спорів в судовому порядку у зв'язку з наявністю особливих суб'єктів, а саме учасників господарських товариств, якими, зокрема, можуть виступати фізичні особи.

Підвідомчість судових справ відіграє важливу роль у системі забезпечення правосуддя, оскільки є елементом системи, що забезпечує право особи на звернення в компетентний суд. Як зазначав ще І. Г. Побірченко, підвідомчість виступає як міжгалузевий інститут права, що виконує функцію механізму розподілення правових спорів між різними юрисдикційними органами [1, с. 9].

Проблему підвідомчості корпоративних спорів свого часу вивчали ряд українських вчених, серед яких: С. Ф. Демченко, В. М. Кравчук, В. В. Соловйова, І. В. Спасиво-Фатеева, С. В. Томчишен та ряд російських вчених таких, як: Р.С.Вахітов, Н. Ф. Виноградська, П. С. Дружков, Т. М. Машкіна, Є. Ю. Пашкова, М. Л. Скуратовський, В. А. Устюжанінов, В. В. Ярков та інші. Кожен із вищезазначених учених вивчав окремі аспекти даного правового інституту. Разом із тим необхідно відмітити, що не всі колізійні моменти були висвітлені в їхніх працях, тому метою статті є їх подальший аналіз та пошук шляхів їх вирішення.

Перш за все потрібно зазначити, що підвідомчість визначається певними критеріями, необхідність встановлення яких обумовлюється неможливістю встановити у законодавстві вичерпний перелік корпоративних спорів, які вирішуватимуться даним судом. У законі закріплюються лише загальні правила підвідомчості спорів про право і окремі винятки з нього, які законодавець вважає за потрібне встановити з тих чи інших причин.

При визначенні підвідомчості корпоративних спорів важливими є два критерії: суб'єктний та предметний. Суб'єктний критерій підвідомчості полягає в тому, що суб'єктами корпоративних спорів можуть бути учасники господарських товариств (в тому числі такі, що вибули) та саме товариство. Але даного критерію недостатньо, адже спектр спорів, які можуть виникнути між учасником та господарським товариством, є досить широким. Не завжди такі спори є корпоративними за характером, тобто пов'язані з участю в господарському товаристві. Так, наприклад, за умови застосування лише цього критерію, в господарських судах розглядали б трудовий спір про звільнення генерального директора акціонерного товариства, який одночасно є акціонером цієї

© Ковалишин О.Р., 2010.

компанії.

Предметний критерій підвідомчості полягає в тому, що до відання господарських судів належать лише ті спори, предметом яких є корпоративні відносини. Предметний критерій відображає характер спірного правовідношення. Він притаманний для всіх категорій справ, що розглядаються в господарських судах.

Ще до недавнього часу корпоративні спори визначалися за загальною підвідомчістю. Це зумовило ситуацію, коли однорідні за предметом, але різні за суб'єктивним складом, спори вирішувалися в господарських судах та загальних місцевих судах. Суди в свою чергу виносили різні рішення. Становище змінилося з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів" [2]. З цього моменту справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками(засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів, розглядаються в порядку господарського судочинства.

Зміни, внесені вищезгаданим Законом до ч. 1 ст. 12 Господарсько-процесуального кодексу України, мали однозначно прогресивне значення. По-перше, справи в порядку господарського судочинства вирішуються значно швидше, ніж у місцевих судах загальної юрисдикції. По-друге, нівелювалася можливість недоброчесних сторін спору залучати учасників господарських товариств, які є фізичними особами, для затягування процесу, оскільки в таких випадках справа переходила до місцевого суду загальної юрисдикції і її розгляд починався заново.

Разом із тим слід зауважити, що Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів" лише в дуже загальних рисах визначив предмет та коло суб'єктів корпоративних спорів, які вирішуються в господарських судах.

Ясність щодо підвідомчості корпоративних спорів внесла Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 24.10.2008 р. "Про практику вирішення корпоративних спорів", яка визначила особливості віднесення того чи іншого спору до відання господарських судів [3].

Але існує ряд колізійних моментів у зв'язку з спеціальною підвідомчістю корпоративних спорів, зумовлених різними підходами до тлумачення норми ч. 1 ст. 12 ГПК України, а саме буквального, системного, логічного.

До прийняття Постанови Пленумом Верховного Суду України "Про практику вирішення корпоративних спорів" суди керувалися в своїх діях Роз'ясненнями Вищого господарського суду України. Роз'яснення Пленуму Вищого господарського суду України були обов'язковими для системи господарських судів, але разом з тим ними не зобов'язані керуватися місцеві суди, які буквально тлумачили норму ч. 1 ст. 12 ГПК України. Внаслідок цього існували прецеденти різних рішень з однакових за суттю корпоративних спорів.

Відповідно до ч. 1 ст. 47 Закону України "Про судоустрій", саме Верховний Суд України забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції [4]. Тому, на нашу думку, надалі роз'яснення про розширене або звужене тлумачення норми, що стосується підвідомчості, повинен давати саме Верховний Суд України.

Виникають колізії, пов'язані з підвідомчістю справ між власником цінних паперів та реєстратором, який здійснює діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів.

Згідно із ст. 5 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні", право власності переходить до нового власника з моменту зарахування цінних паперів на рахунок останнього [5]. В п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України зазначається, що спори між акціонером та реєстратором розв'язуються в порядку господарського судочинства із обов'язковим залученням акціонерного товариства. Але в постанові нічого не зазначено про осіб, які набули право на акції, але права яких не були внесені в реєстр реєстратором. Може виникнути ситуація, коли акціонер акції придбав, а реєстратор з певних причин відмовляється вносити дані в реєстр. І в першому, і в другому випадку предметом спору будуть однакові правовідносини. Таким чином, однорідні за предметом спори розв'язуватимуться в різних судах, у яких нівелює принцип превалювання предмета спору над суб'єктивним складом спору.

Слід погодитися також з думкою С. В. Томчишена та В. В. Соловійової, які

зазначають, що колізії виникають також у зв'язку з вживанням надто загальних словосполучень “справи, що виникають із корпоративних відносин”, а також “пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства” [6, с. 73]. З таких загальних фраз не завжди можна зрозуміти, які спори розв'язуватимуться в місцевих господарських судах. Законодавче визначення корпоративних відносин досить розмите, а думки науковців в цьому питанні розходяться.

Продовжуючи думку С. В. Томчишена та В. В. Соловйової, необхідно зауважити, що існує чимало спірних думок з приводу невідомості спорів за участю виробничих кооперативів господарським судам. В п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України зазначається, що спори за участю кооперативів не розглядаються господарськими судами. Мотивується це тим, що виробничий кооператив не є господарським товариством, а значить не може бути суб'єктом корпоративних правовідносин. Такої точки зору законодавець не підтримує ряд науковців.

На думку І. В. Спасибо-Фатеевої, спори між учасниками(членами) виробничого кооперативу та цим кооперативом можна вважати корпоративними [7, с. 102]. Підтримує дану думку І. В. Лукач, який підкреслює, що кооперативи є корпоративними підприємствами, суб'єктами корпоративних відносин [8, с. 67]. О. М. Вінник зазначає, що кооперативи входять до складу корпоративних форм інвестування [9, с. 103].

Відповідно до ч. 1 ст. 163 Цивільного кодексу України, виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових внесків. Як бачимо, виходячи з дефініції, яка розкривається Цивільним кодексом України, у виробничого кооперативу є чимало спільного з господарськими товариствами. Це, зокрема, наявність особистого членства в діяльності організації, субсидарної відповідальності за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом.

Спільним для господарських товариств та виробничого кооперативу є можливість брати участь в управлінні справами підприємства.

Всі вищенаведені аргументи дають підстави вважати за доцільне розгляд спорів між виробничим кооперативом та його учасниками як корпоративних спорів.

Ряд учених, серед яких О. А. Кухарева, вважають, що до корпоративних спорів варто віднести спори за участю інвесторів [10, с. 76]. Мотивується це тим, що інвестори зацікавлені в ефективному функціонуванні господарських товариств, а тому мають право на захист своїх інтересів у судовому порядку на рівні з учасниками господарських товариств. З цього приводу варто зазначити, що інвестори — це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових цінностей в об'єкти інвестування. Вони можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Але інвестори не є учасниками господарських товариств і не беруть безпосередньої участі в створенні, управлінні товариством та розподілі його прибутку. Тому вважаємо, що така пропозиція розширення кола суб'єктів корпоративного спору є надмірною.

Позитивним моментом у вирішенні проблем, пов'язаних з підвідомчістю корпоративних спорів, є те, що в ч. 1 ст. 6 Закону України “Про третейські суди” чітко прописано неможливість розгляду корпоративних спорів в третейських судах. Іншої думки притримується у своїй статті В. М. Кравчук. Він вважає, що корпоративні спори можуть бути передані на вирішення третейського суду, а третейський запис (угода про передачу спору на вирішення третейському суду) може бути частиною установчих документів [11, с. 75].

На нашу думку, така точка зору є недостатньо обґрунтованою, оскільки, як відомо, для розгляду в третейському суді необхідним є погодження всіх потенційних сторін такого спору та укладення третейської угоди. У корпоративних конфліктах коло можливих суб'єктів спору досить значне. У зв'язку з цим третейське застереження видається неможливим.

Наведені вище колізії розкривають лише невелику частку тих проблем, які пов'язані з підвідомчістю корпоративних спорів. Це зумовлено недостатньою повнотою роз'яснень, які надаються вищими судовими інстанціями. Вважаємо, що потрібно вносити зміни шляхом додаткового тлумачення законодавства, викладеного в постановах Пленуму Верховного Суду України.

Список використаних джерел

1. *Побирченко, И. Г.* Подведомственность хозяйственных споров [Текст] / И. Г. Побирченко. — К., 1969. — 89 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів [Текст] : Закон України від 15.12.2006 р., № 483-V // ВВР. — 2007. — № 9. — Ст. 77.
3. Про практику розгляду судами корпоративних спорів [Текст] : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р., № 13 // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 11.
4. Про судоустрій [Текст] : Закон України від 07.02.2002 р., № 3018-П // ВВР. — 2002. — № 27-28. — Ст. 180.
5. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні [Текст] : Закон України від 10.12.1997 р., № 710/97 // ВВР. — 1998. — № 15. — Ст. 67.
6. *Томчишен, С. В.* Проблемні питання визначення підвідомчості справ у спорах, пов'язаних з корпоративними відносинами у господарських товариствах [Текст] / С. В. Томчишен, В. В. Соловйова // Актуальні питання цивільного та господарського права. — 2007. — № 2-3 (3-4). — С. 69-85.
7. *Спасибо-Фатєєва, І. В.* З'ясування поняття та змісту корпоративних відносин та корпоративних прав як передумова вирішення корпоративних спорів [Текст] / І. В. Спасибо-Фатєєва // Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 6. — С. 99-104.
8. *Лукач, І. В.* До питання про визначення кооперативів як суб'єктів корпоративних відносин [Текст] / І. В. Лукач // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 6. — С. 59-67.
9. *Вінник, О. М.* Інвестиційне право [Текст] / О. М. Вінник. — К. : Юридична думка, 2005. — 568 с.
10. *Кухарева, О. А.* Защита прав акционеров в арбитражном процессе [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Кухарева Олеся Александровна. — Саратов, 2006. — 166 с.
11. *Кравчук, В. М.* Підвідомчість корпоративних спорів [Текст] / В. М. Кравчук // Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 4. — С. 69-75.

Надійшла до редакції 04.01.2010

